

ТЕМА 1

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ: ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА, КЛАСИФІКАЦІЯ

План

1. Поняття “соціально-педагогічна технологія”
2. Побудова соціально-педагогічної технології
3. Класифікація технологій соціально-педагогічної роботи

Література

1. Архипова С.П. Методи та технології роботи соціального педагога: навч. посіб. / С.П. Архипова, Г.Я. Майборода, О.В. Тютюнник. – К. : Слово, 2011. – 496с.
2. Вайнола Р.Х. Технології соціально-педагогічної роботи: Курс лекцій / Р.Х. Вайнола. – К. : КМПУ імені Б.Д.Грінченка, 2008. – 152с.
3. Завадська Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВНЗ / Л.М.Завадська. – К. : Видавничий дім «Слово», 2008. – 240с.
4. Лютий В.П. Технологія соціальної роботи: Конспект лекцій: Розділ 1. Загальні технології соціальної роботи / В.П. Лютий. – К. : Академія праці і соціальних відносин, 2003. – 75с.
5. Методика и технологии работы социального педагога / под ред. М.А. Галагузовой, Л.В. Мардахаева. – М. : Академия, 2002. – 192с. Социальная работа /Под общей редакцией проф. В.И.Курбатова – Ростов н/Д : Феникс, 1999. – 576с.
6. Соціальна педагогіка: теорія і технології : [підручник / за ред. І.Д. Зверєвої]. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 316с.
7. Технологии социальной работы: учебник / под общ. ред. Е.И. Холостовой. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 400 с.
8. Технология социальной работы: Учебник /А.А.Чернецкая и др. – Ростов н/Дону: Феникс, 2006. – 400с.
9. Харченко С.Я. Соціально-педагогічні технології: навчально-методичний посібник для студентів вищих навч.закладів / С.Я.Харченко, Н.П.Краснова, Л.П.Харченко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 552с.

1. Поняття “соціально-педагогічна технологія”

Поняття “соціально-педагогічна технологія” формується в науковому апараті соціальної педагогіки й соціальної роботи й визначає інтегративний різновид соціальної та педагогічної технологій.

Є. Холостова під соціально-педагогічною технологією розуміє способи створення умов для позитивного саморозвитку, соціальної адаптації та соціального захисту клієнта шляхом виховного впливу на його особистість і поведінку. Ряд науковців (В.А. Нікітін, М.А. Галагузова, Л.В. Мардахаєв, Л.М. Завадська, Р.Х. Вайнола та ін.) визначають соціально-педагогічну

діяльність як певну програму дій соціального педагога, його співробітництво з індивідом чи соціальною групою у визначених умовах. На наш погляд, соціально-педагогічна технологія – це способи взаємодії соціального педагога з клієнтом, що забезпечують його соціалізацію у наявних чи спеціально створених умовах.

Сутність соціально-педагогічної технології полягає в операціоналізації процесу надання послуг і соціально-педагогічної допомоги, створенні алгоритму взаємодії соціального педагога з клієнтом.

Основним завданням соціально-педагогічних технологій виступає, в першу чергу, розробка методів та методик результативного цілеспрямованого соціального впливу. Саме технологізація виховного процесу є способом оптимізації соціально-педагогічного результату.

Розглядаючи соціально-педагогічну технологію як цілеспрямовану, оптимальну соціально-педагогічну діяльність щодо забезпечення фахівцями досягнення прогнозованої мети в роботі з особою або групою у певних умовах, ми розуміємо що такі технології носять прикладний (практико-орієнтований) характер. З-поміж них виокремлюють **прикладні** (практичні) **технології загального типу** і **прикладні** (практичні) **технології часткового типу**.

Прикладні технології загального типу – це цілеспрямована, заздалегідь спроектована і планомірно втілювана оптимальна послідовність соціально-педагогічної діяльності спеціаліста, спрямована на реалізацію прогнозованої мети в роботі з певною групою або людиною. Такі технології застосовуються при вирішенні загальних завдань соціальної педагогіки в роботі з конкретним об'єктом. Вони можуть бути представлені у вигляді програми соціально-педагогічної діяльності, методики роботи спеціаліста, методичної розробки.

Прикладні технології часткового (спеціального) типу – це упорядковані, сплановані за певним проектом дії, операції та процедури, що послідовно реалізуються і забезпечують досягнення прогнозованої мети в роботі з людиною або групою людей в певних умовах середовища. Такі технології можуть бути представлені у вигляді опису оптимальної послідовності та особливостей реалізації дій, операцій та процедур у роботі з клієнтом для забезпечення досягнення прогнозованого результату. Вони використовуються при вирішенні спеціальних завдань соціальної педагогіки і можуть бути частиною соціально-педагогічної технології загального типу.

2. Побудова соціально-педагогічної технології

Побудова соціально-педагогічної технології представлена на рис.2.1. Поштовхом до діяльності є визначення **проблеми** – протиріччя між реальним станом речей і необхідним для задоволення потреб людини або суспільства. Проблема має свої корені – природні та соціальні **чинники**, що заважають життєдіяльності людини, задоволенню її потреб, та особистісні чинники, що не дають можливості людині задовольняти свої потреби в конкретній

ситуації свого життя. Деякі чинники безпосередньо призводять до проблеми, інші сприяють її появі, третіх не вистачає для її подолання. Протиріччя між природними й соціальними чинниками та особливостями людини або соціальної групи, що безпосередньо призводять до проблеми, і є її **причинами**. Для вирішення проблеми необхідно змінити ту частину реальності, що породжує проблему. Частина об'єктивної реальності (предмети матеріального світу, живої природи, людина, соціальна група, організація тощо), яку необхідно змінити для вирішення проблеми, яка має позбутися одних властивостей і набути інших, стає **об'єктом** діяльності, а бажаний стан цього об'єкта – її **метою**.

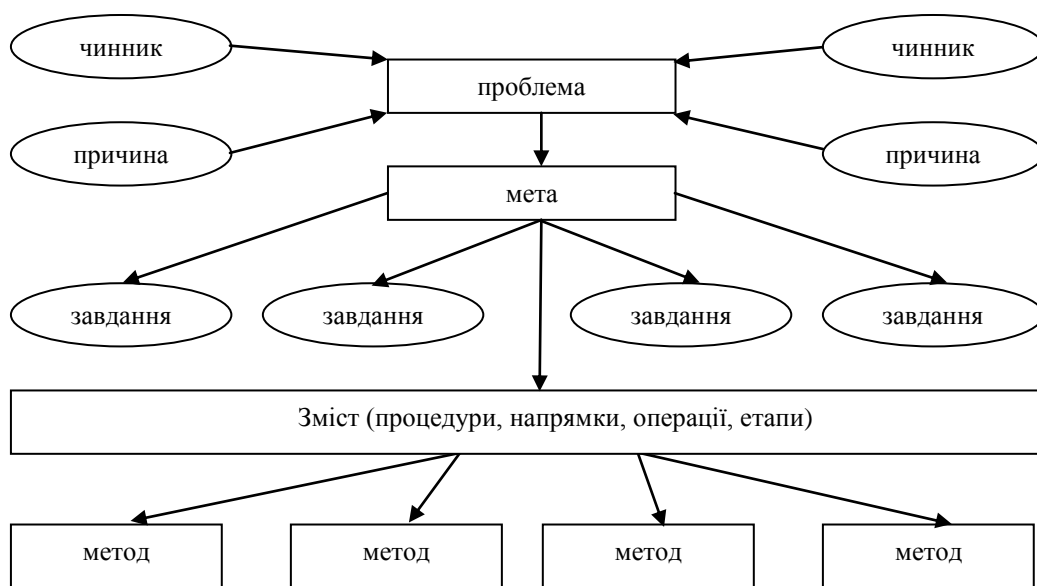

Рисунок 2.1 – Побудова соціально-педагогічної технології.

Для досягнення мети необхідно вплинути на причини проблеми, на чинники, що їх породжують, і створити умови, необхідні для зміни об'єкту діяльності.

Подолання окремих чинників проблеми і створення необхідних для діяльності умов є **завданнями** діяльності. Для визначення цих завдань необхідно встановити чинники проблеми та вирішити, як вони повинні змінитися для досягнення поставленої мети (дати відповідь на запитання «що необхідно зробити для досягнення бажаних змін?»). Слід також оцінити реальні умови здійснення діяльності та виявити чинники, що заважають процесу діяльності. Їх подолання, а також створення умов, необхідних для діяльності, може стати окремим завданням.

На основі визначених завдань встановлюються основні **процедури** (напрями, етапи, операції) діяльності. Окрема процедура спрямовується на вирішення конкретного завдання, хоча може бути, що одне завдання вирішується декількома процедурами, а одна процедура вирішує кілька завдань. А послідовність процедур визначається залежно від того, наскільки результати виконання однієї процедури необхідні для виконання іншої.

Завдання кожної процедури можуть виконуватися різними **методами**. Для вибору того чи іншого методу необхідно враховувати такі чинники: завдання, на вирішення яких спрямована процедура; властивості об'єкту діяльності; умови здійснення діяльності; наявність необхідних ресурсів; особливості суб'єкту діяльності (його можливості, цінності, кваліфікація тощо).

Усі технології й методи, що використовуються у соціальній (соціально-педагогічній) роботі, мають спільні **принципи**, а саме: індивідуальний підхід до клієнта (врахування його індивідуальних особливостей, інтересів, особливостей соціальної ситуації; гнучкість у виборі мети, завдань, очікуваних результатів, критеріїв ефективності тощо); активна позиція клієнта на всіх етапах розробки та реалізації технології (суб'єкт-суб'єктні відношення); орієнтація на мобілізацію власних ресурсів клієнта та його соціального оточення.

Для розробки загальної схеми організації діяльності, націленої на вирішення типових завдань, а також для створення програми подолання конкретної проблеми, використовують модель розробки технології, яка представлена у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Модель розробки технології

№	Етап	Ключові питання	Спосіб виконання	Примітки
1	Встановлення проблеми	Що не так, як має бути?	Проблема визначається як протиріччя між реальним і необхідним станом речей	
2	Встановлення причин і чинників проблеми	Що визначає подібний стан речей, від чого він залежить?	Визначення особливостей природного і соціального середовища та особливостей людей, що породжують проблему, сприяють її появі й загостренню	Використовуються власні емпіричні дослідження або результати вже проведених досліджень.
3	Визначення об'єкту та предмету діяльності	Що (хто) має змінитися для вирішення проблеми?	Об'єктом діяльності можуть виступити предмети матеріального світу, живої природи, людина, соціальна група, соціальний інститут тощо, які необхідно змінити для вирішення проблеми; предметом – ті їх властивості, що потребують змін	
4	Визначення мети діяльності	Що ми хочемо отримати в результаті діяльності?	Мета визначається як бажаний стан об'єкта діяльності; те, заради чого виконується діяльність, що виконавець хоче отримати у підсумку	

№	Етап	Ключові питання	Спосіб виконання	Примітки
5	Визначення основних завдань діяльності	Що необхідно зробити для досягнення мети?	Основні завдання спрямовуються на зміну чинників проблеми (усунення, нейтралізація, компенсація, створення таких, яких не вистачає). Кожне завдання відповідає одному з чинників проблеми	
6	Аналіз умов здійснення діяльності	Чого не вистачає для досягнення мети? Що може завадити виконанню основних завдань?	Виявляються чинники середовища, особливості об'єкту та суб'єкту діяльності, що заважають виконанню діяльності та чинники, яких не вистачає для успішної діяльності	
7	Визначення допоміжних завдань	Які умови необхідно створити для виконання діяльності?	Допоміжні завдання спрямовуються на подолання чинників, що заважають діяльності й створенню умов, необхідних для діяльності	
8	Визначення процедур діяльності	Які дії будуть виконуватись і в якій послідовності?	Процедури спрямовані на виконання основних і допоміжних завдань. Кожна процедура виконує одне або декілька завдань. Можливо виконання одного завдання декількома процедурами	
9	Визначення методів здійснення процедур	Яким чином будуть виконуватись процедури?	Методи обираються залежно від завдань, умов діяльності, наявних ресурсів та особливостей об'єкту діяльності. Бажано передбачити декілька методів здійснення кожної процедури й використовувати їх залежно від конкретних умов	Можуть використовуватися вже розроблені методики, а можуть розроблятися виконавцями
10	Визначення показників і критеріїв досягнення мети	Як будуть оцінюватись результати?	Показниками будуть ті властивості об'єкта діяльності, які можуть свідчити про досягнення бажаних змін, а критеріями – кількісні та якісні характеристики цих властивостей	

3. Класифікація технологій соціально-педагогічної роботи

Класифікація соціально-педагогічних технологій може бути найрізноманітнішою. Це пов'язано з тим, що соціально-педагогічна робота являє собою певну, відносно самостійну систему, упорядковану безліччю елементів, які є взаємозалежними й утворюють певну цілісну єдність. При аналізі технологій соціально-педагогічної роботи як системи необхідно враховувати класифікацію систем узагалі. При цьому доречно пам'ятати, що соціально-педагогічна робота – це різновид соціальної системи, що має справу з людьми (зокрема із клієнтами й соціальними педагогами) і відносинами та взаємодією, які між ними виникають.

Л.В. Мардахаєв, розглядаючи соціально-педагогічні технології, виокремлює такі їх типи: дослідницькі (пізнавальні), прикладні (практичні), освітні. До дослідницьких соціально-педагогічних технологій, на його думку, належать технології вивчення соціально-психологічних явищ середовища життєдіяльності людини, групи, родини, колективу; психолого-педагогічна характеристика особистості та її проблем; виявлення соціально-педагогічних можливостей ряду чинників – впливу засобів масової інформації, різних видів діяльності, родини, групи, окремих особистостей – на процес соціалізації.

Прикладні, або практичні, соціально-педагогічні технології, як вважає автор, характеризують діяльність соціального педагога в будь-яких установах – освітніх, спеціальних освітніх, інтернатних закладах, у центрах соціального обслуговування, дозвілєвих, культурно-оздоровчих та інших. Вони унормовують усі види соціально-педагогічної діяльності: організацію дозвілля, консультативну роботу, реалізацію певних програм із різними групами дітей, підлітків, молоді, родин тощо, досягнення часткових соціально-педагогічних цілей – адаптації, профілактики, реабілітації, корекції клієнтів соціально-педагогічної роботи.

Освітні соціально-педагогічні технології відображають особливості підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації фахівців соціальної педагогіки.

М.В. Шакурова вважає за доцільне розрізняти суб'єктні, діяльнісні та середовищні технології. Суб'єктні технології бувають індивідуальні, групові, масові. До індивідуальних належать технології саморозвитку, самонавчання, самозахисту, самобереження, самодопомоги та інші. Групові розглядаються залежно від статево-вікових, статусних, професійних ознак тощо. Кількість групових соціально-педагогічних технологій залежить від соціальних груп, верств і проблем, з якими вони стикаються.

Діяльнісні технології спрямовані на вдосконалення соціально-педагогічної роботи як виду діяльності, поліпшення діяльності організаційних структур соціально-педагогічної роботи, оптимізацію діяльності соціального педагога (консультування, встановлення проблеми, корегування поведінки тощо), поліпшення діяльності клієнта (установка на успіх, зняття комплексів, формування комунікативних навичок та ін.).

Середовищні спрямовані на вдосконалення та оздоровлення навколишнього середовища (корекція процесів спілкування, техніки профілактики, розв'язання конфліктних ситуацій, розвиток стресостійкості тощо).

Заслуговує на увагу і класифікація, запропонована І.О. Ліпським, за якою виділено загальногалузеві, міжгалузеві та галузеві технології.

Соціально-педагогічні технології можна виокремлювати з урахуванням складності суб'єкта соціально-педагогічної роботи (це відповідні міністерства, соціальні служби різних рівнів і напрямків, неурядові організації, що працюють у соціальній сфері, соціальні педагоги й соціальні працівники як фізичні особи, батьки, однолітки).

Можлива типологізація соціально-педагогічних технологій і за іншими критеріями. Так, виділяють технології “зовнішні” стосовно клієнта: державне втручання, допомога суспільних та інших організацій, приватних осіб. Зміст таких технологій полягає у створенні для людини або груп людей таких умов, щоб вона/вони вирішували свої проблеми самостійно.

Від попереднього виду технологій відрізняються соціальні технології (тобто способи, дії), здійснювані самими клієнтами. Наприклад, організація власної “справи”, відкладання певної частки доходу для соціального страхування тощо. До числа цього типу технологій можна віднести ті дії, прийоми, способи, якими користуються соціальні працівники у вирішенні проблем своїх клієнтів.

Соціально-педагогічні технології в галузі вирішення різного роду соціальних проблем, забезпечення ефективності реалізації завдань соціального захисту населення загалом та дітей і підлітків зокрема, базуються на реальному досвіді соціальної роботи, принципах і теоретико-методологічних закономірностях, відкритих соціальними науками: соціологією, теорією соціальної роботи, теорією керування, правом, соціальною педагогікою, валеологією та ін.

Можуть виокремлюватися соціально-педагогічні технології за місцем їх реалізації, тобто вони передбачають наявність певних умов, що забезпечують рішення конкретних функціональних завдань. Деякі з них орієнтовані на створення спеціальних умов (технології роботи з дітьми-сиротами в притулку, у соціально-реабілітаційному центрі та інше).

За способом реалізації технології загального типу в залежності від завдань, які необхідно вирішувати, визначаються за основними методами та засобами, що обумовлюють специфіку діяльності. До них належать технології роботи в громаді, технології роботи з конкретною соціальною групою, роботи з окремою особистістю, а також технології, обумовлені провідним методом практичної діяльності (гри, театральної діяльності, тренінгу та інші).

Інші соціально-педагогічні технології виокремлюються зі структурних компонентів загальної технології або з певних напрямів функціональної діяльності соціальних педагогів. До таких технологій можна віднести технології діагностики, профілактики, обслуговування,

допомоги, посередництва, захисту, реабілітації тощо.

Відповідно до особливостей об'єкту, з яким взаємодіє соціальний педагог, виокремлюють технології роботи з людьми похилого віку, технології роботи з людьми, що мають особливі потреби, та інші. Загальна класифікація соціально-педагогічних технологій відповідно до структури соціально-педагогічної діяльності представлена на рис. 2.2.

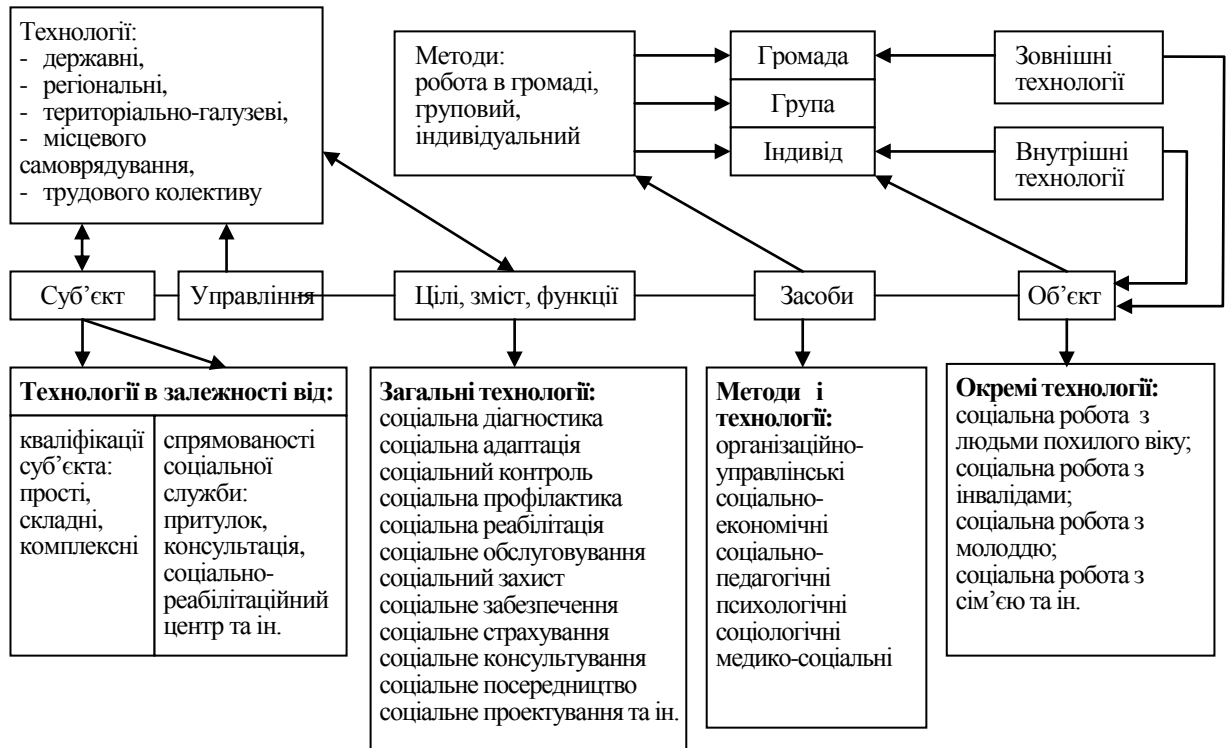

Рисунок 2.2. – Класифікація соціально-педагогічних технологій.